

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث
گرایش تفسیر اثری

عنوان پایان نامه

تفسیر تطبیقی روایی سوره مزمل از اهم تفاسیر ماثور فریقین

استاد راهنما

حجه الاسلام والمسلمین دکتر عبدالهادی مسعودی

استاد مشاور

حجه الاسلام والمسلمین سید رسول موسوی

دانشجو

رضا درّی

ماه و سال دفاع

اسفند ماه ۱۳۹۱

تقدیر

به رسم تشکر از تربیت دلسوزانه پدر و مادر عزیزم و به نیابت از ایشان، این اثر را به ساحت مقدس دردانه عالم وجود، حضرت حجة بن الحسن المهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) تقدیم می نمایم.

تشکر

برخود لازم می‌دانم از زحمات و راهنمایی‌های
بزرگوارانه استاد راهنما جناب حجة الاسلام و
المسلمین دکتر عبدالهادی مسعودی و استاد
مشاور جناب حجة الاسلام و المسلمین سید
رسول موسوی نهایت تقدیر و تشکر را بنمایم.
همچنین از همسر گرامیم که با همکاری خویش
بنده را در تهیه و تدوین این پژوهش یاری
نمود، تشکر می‌نمایم.

چکیده

موضوع این پژوهش، تفسیر تطبیقی روایی سوره مزمل بر اساس روایات تفاسیر نور الثقلین و الدر المنثور می باشد و روش آن کتابخانه‌ای است. در ابتدا کلیات و سپس به بیان مفاد ظاهری آیات با محوریت تفسیر المیزان پرداخته، تفسیر روایی آن‌ها از تفاسیر نور الثقلین و الدر المنثور استخراج و افتراقات آن‌ها بیان شده است. بر اساس بررسی بعمل آمده، بیش از ۵۰ درصد گونه‌های روایات این دو تفسیر، به بیان مصداق و مفهوم آیات می پردازند و مابقی از قبیل تبیین عملی آیات، شرح الفاظ و بیان آیات منسوخ می باشند؛ در بخش آسیب‌شناسی ۲۱ درصد اسناد روایات نور الثقلین صحیح‌السند، ۵ درصد موثق و ۷۴ درصد ضعیف‌السند هستند. آموزه‌های هدایتی این سوره عبارت‌اند از: حکمت قیام شبانه و اهمیت نماز شب، هماهنگی احکام اسلام با توان انسان، تلاش برای امرار معاش، هم‌ردیف جهاد در راه خدا.

کلید واژه‌ها: تفسیر تطبیقی، تفسیر روایی، گونه‌شناسی، آسیب‌شناسی، سوره مزمل.

فهرست مطالب

در آمد	۱
فصل اول	۵
۱/۱ کلیات	۷
۱/۱/۱ بیان مسأله	۷
۱.1.2 اهمیت و ضرورت	۷
۱/۱/۳ سوالات تحقیق	۸
۱/۱/۴ فرضیات تحقیق	۸
۱/۱/۵ پیشینه تحقیق	۹
۱/۱/۶ چارچوب نظری تحقیق	۹
۱/۱/۷ روش تحقیق	۹
۱/۲ مفاهیم	۱۰
۱/۲/۱ تفسیر	۱۰
۱/۲/۲ تفسیر تطبیقی	۱۰
۱/۲/۳ تفسیر اثری (روایی)	۱۰
۱/۲/۴ گونه شناسی روایات تفسیری	۱۱
۱/۲/۵ آسیب شناسی روایات تفسیری	۱۱
۱/۲/۶ پیام آیات	۱۱
۱/۲/۷ سوره مزمل	۱۱
۱/۲/۸ تفسیر نور الثقلین (حویزی)	۱۲
۱/۲/۹ تفسیر الدر المنثور (سیوطی)	۱۳
فصل دوم	۱۵
تفسیر سوره مبارکه مزمل بر پایه روایات نور الثقلین و الدر المنثور	۱۷
درآمد	۱۷

۱۷.....	۲/۱. آداب شب‌زنده داری و تلاوت قرآن (آیات ۱ تا ۵)
۱۸.....	۲/۱/۱. معناشناسی واژگان
۱۹.....	۲/۱/۲. مفاد ظاهری آیات
۱۹.....	الف) ای جامه به خود پیچیده بپاخیز!
۲۰.....	ب) شب زنده داری
۲۰.....	ج) قرآن کلامی سنگین
۲۳.....	۲/۱/۳. مفاد روایی
۲۳.....	۲/۱/۳/۱. روایات سوره شناخت
۲۳.....	الف) فضیلت قرائت سوره مبارکه مزمل
۲۴.....	ب) شأن نزول سوره مبارکه مزمل
۲۴.....	ج) مکان نزول سوره مبارکه مزمل
۲۵.....	۲/۱/۳/۲. روایات تفسیری
۲۵.....	الف) مفاد آیات بر اساس روایات نور الثقلین
۲۵.....	امر به اقامه نماز در هر شب
۲۵.....	خواندن قرآن با تدبیر
۲۷.....	کیفیت نزول وحی
۲۹.....	ب) مفاد آیات بر اساس روایات الدر المنثور
۲۹.....	معنای یا ایها المزمل!
۲۹.....	مدت زمان وجوب نماز شب
۳۰.....	ج) افتراقات روایات تفسیری فریقین
۳۲.....	۲/۱/۴. مقایسه مفاد ظاهری آیات با مفاد روایی
۳۲.....	۲/۲. برنامه زندگی (آیات ۶ تا ۱۰)
۳۲.....	۲/۲/۱. معناشناسی واژگان
۳۳.....	۲/۲/۲. مفاد ظاهری آیات
۳۳.....	الف) روز برای امرار معاش و شب برای عبادت
۳۴.....	ب) تضرع به درگاه حضرت حق
۳۵.....	ج) توکل بر پروردگار در همه امور
۳۶.....	د) صبر بر ناملايمات
۳۶.....	۲/۲/۳. مفاد روایی

- ۳۶..... ۲/۲/۳/۱. مفاد آیات بر اساس روایات نور الثقلین
- ۳۶..... الف) تهجد و شب زنده داری
- ۳۷..... ب) اخلاص
- ۳۸..... ج) هجرت شایسته
- ۳۸..... ۲/۲/۳/۲. مفاد آیات بر اساس روایات الدر المنثور
- ۳۸..... الف) قیام شبانه
- ۳۹..... ب) آمادگی جوارح و جوانح
- ۳۹..... ج) اخلاص برای خدا
- ۴۰..... ۲/۲/۴. افتراقات روایات تفسیری فریقین
- ۲/۲/۵. مقایسه مفاد ظاهری آیات با مفاد روایی
- ۴۱.....
- ۴۲..... ۲/۳. ویژگی‌های روز قیامت و عذاب الهی (آیات ۱۱ تا ۱۹)
- ۴۲..... ۲/۳/۱. معنانشناسی واژگان
- ۴۴..... ۲/۳/۲. مفاد ظاهری آیات
- ۴۴..... الف) کفران نعمت صاحبان نعمت
- ۴۴..... ب) کیفیت عذاب
- ۴۵..... ج) روز فرو ریختن کوه‌ها
- ۴۵..... د) ارسال پیامبران برای هدایت همه انسان‌ها
- ۴۶..... ه) روزی که کودکان را پیر می‌کند!
- ۴۷..... و) هدایت اختیاری!
- ۴۷..... ۲/۳/۳. مفاد روایی
- ۴۷..... ۲/۳/۳/۱. مفاد آیات بر اساس روایات نور الثقلین
- ۴۷..... حوادث روز قیامت
- ۴۸..... ۲/۳/۳/۲. مفاد آیات بر اساس روایات الدر المنثور
- ۴۸..... روزی که آسمان شکافته می‌شود!
- ۵۰..... ۲/۳/۴. افتراقات روایات تفسیری فریقین
- ۲/۳/۵. مقایسه مفاد ظاهری آیات با مفاد روایی
- ۵۰.....
- ۵۱..... ۲/۴. تخفیف الهی (آیه ۲۰)
- ۵۲..... ۲/۴/۱. معنانشناسی واژگان

۵۳	..... مفاد ظاهری آیات ۲/۴/۲
۵۳	..... الف) تخفیف به مؤمنان
۵۵	..... ب) نسخ یا تخفیف!
۵۶	..... مفاد روایی ۲/۴/۳
۵۶	..... مفاد آیات بر اساس روایات نور الثقلین ۲/۴/۳/۱
۵۶	..... تلاوت قرآن به اندازه توان
۵۷	..... مفاد آیات بر اساس روایات الدر المنثور ۲/۴/۳/۲
۵۷	..... افتراقات روایات تفسیری فریقین ۲/۴/۴
	..... مقایسه مفاد ظاهری آیات با مفاد روایی ۲/۴/۵
۵۸	.....
۵۹	..... جمع بندی فصل
۶۱	..... فصل سوم
۶۳	..... گونه شناسی روایات تفسیری سوره مبارکه مزمل
۶۳	..... درآمد
۶۴	..... ۳/۱. ترسیم فضای نزول
۶۵	..... ۳/۲. بیان فضیلت قرائت سوره مبارکه مزمل
۶۶	..... ۳/۳. بیان مفهوم
۶۸	..... ۳/۴. بیان مصداق
۷۰	..... ۳/۵. تفسیر تمثیلی
۷۰	..... ۳/۶. تفسیر لفظی
۷۱	..... ۳/۷. تبیین آیات منسوخ
۷۲	..... ۳/۸. تفسیر عملی
۷۳	..... ۳/۹. تفسیر قرآن بدون اشاره به آیه ای خاص
۷۴	..... جمع بندی
۷۷	..... فصل چهارم
۷۹	..... آسیب شناسی روایات تفسیری سوره مبارکه مزمل
۷۹	..... درآمد
۷۹	..... ۴/۱. روش کار در تفسیر نور الثقلین
۸۱	..... ۴/۱/۱. روایات صحیح
۸۳	..... ۴/۱/۲. روایات موثق

۸۴	.....	روایات ضعیف . ۴/۱/۳
۸۴	.....	ارسال . ۴/۱/۳/۱
۸۶	.....	رفع . ۴،۱،۳،۲
۸۷	.....	ضعف راوی . ۴،۱،۳،۳
۸۸	.....	مهمل بودن راوی . ۴،۱،۳،۴
۸۹	.....	ضعف مصدر . ۴،۱،۳،۵
۹۰	.....	ارزیابی روایات تفسیری الدر المنثور ذیل آیات سوره مبارکه مزمل . ۴/۲
۹۳	.....	جمع بندی . ۹۳
۹۵	.....	فصل پنجم . ۹۵
۹۷	.....	آموزه ها و پیام های هدایتی سوره مبارکه مزمل . ۹۷
۹۷	.....	۵/۱. شب زنده داری ویژه پیامبر نیست . ۹۷
۹۷	.....	۵/۲. حکمت قیام شبانه . ۹۷
۹۸	.....	۵/۳. اهمیت نماز شب . ۹۸
۹۹	.....	۵/۴. ترتیل، برترین نوع قرائت قرآن است . ۹۹
۹۹	.....	۵/۵. کمال ترتیل، توجه به معانی آیات است . ۹۹
۱۰۰	.....	۵/۶. یاد خدا، مغز عبادت! . ۱۰۰
۱۰۰	.....	۵/۷. هجر جمیل، یکی از روش های تربیتی . ۱۰۰
۱۰۱	.....	۵/۸. هماهنگی احکام اسلام با توان انسان . ۱۰۱
۱۰۱	.....	۵/۹. هدف اصلی تلاوت قرآن؛ عمل به قرآن . ۱۰۱
۱۰۲	.....	۵/۱۰. روز قیامت، عظیم‌ترین روز در عالم خلقت است . ۱۰۲
۱۰۳	.....	۵/۱۱. تلاش و کوشش برای امرار معاش، هم‌ردیف جهاد در راه خداست . ۱۰۳
۱۰۳	.....	۵/۱۲. نظام کامل خودسازی . ۱۰۳
۱۰۵	.....	نتایج و پیشنهادها . ۱۰۵
۱۰۷	.....	الف) جمع بندی و نتایج . ۱۰۷
۱۰۹	.....	ب) پیشنهادها . ۱۰۹
۱۱۱	.....	ضمائم . ۱۱۱
۱۱۵	.....	منابع . ۱۱۵

۱۱۵..... منابع عربی

۱۱۸..... منابع فارسی

درآمد

در بررسی‌های مربوط به تاریخچه تفسیر، ظهور مرحله تدوین تفسیر در اواخر عهد بنی امیه و اوائل عهد بنی عباس، یعنی در سال ۱۳۳ هجری قمری بوده است و آغاز تفسیر، هم‌زمان با تدوین حدیث بوده، چرا که در ابتدا تفسیر قرآن کریم بخشی از روایات بود و با تلاش و کوشش علماء و بزرگان اسلام، روایات تفسیری از کل احادیث جدا، مستقل و نهایتاً مدون گردید.

با وجود شیوه‌های مختلف نگارش، عمدتاً تدوین تفسیر با یکی از این دو روش، همراه بوده است؛

روش «تفسیر روایی» یا «تفسیر نقلی» که عبارت است از تفسیر قرآن بر اساس احادیث و روایات منقول از حضرت رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و روایات و احادیث منقول از صحابه و تابعین (از نظر اهل سنت) و روایات منقول از ائمه طاهرين عليهم السلام (از نظر شیعه).

روش دیگر، روش «تفسیر اجتهادی» است که از آن به «تفسیر به رأی» به معنای «تفسیر به نظر و اندیشه» یاد می‌شده. حامیان این روش تفسیری، خود را از جمود و تقید محض به سخنان گذشتگان رها دانسته و افزون بر بهره‌مندی از تفسیرهای آنان، برای خویش به منظور ارائه برداشت‌های تازه، حق اندیشیدن و نوآوری قائل بودند. البته در هر دو روش، افراط و تفریط‌هایی روی داده که این امر، به ویژه در تفسیر آیات کلامی و اعتقادی، بسیار تأثیرگذار بوده و زمانی که با سیاست در می‌آمیخته، منجر به رویدادهایی خونین و تلخ شده است.

اما در خصوص تفسیر روایی، اقبال به روایات تفسیری از سوی مفسران مسلمان به یک اندازه نبوده؛ برخی فقط به نقل روایات بسنده کرده و هر گونه منبع دیگری را غیر معتبر خوانده‌اند؛ ولی گروهی به منابع دیگری از قبیل علوم ادبی، عقلی و قرآنی نیز مراجعه کرده‌اند. جمعی از مفسران در تفسیر خود از روایات تفسیری، صرفاً به عنوان مکمل و مؤید بهره جسته‌اند.

به هر تقدیر مفسران مسلمان تا قبل از رحلت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در تفسیر قرآن به آن حضرت مراجعه می‌کردند؛ اما پس از آن دو گرایش پدید آمد. گروهی به اعلمیت اهل بیت (علیهم‌السلام) باور داشتند و تفسیر قرآن را شایسته ایشان می‌دانستند و در این زمینه به سفارش‌های پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) درباره آنان استناد

می‌کردند، از جمله: «انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی و انهما لم یتفرقا حتی یردا علی الحوض»^۱

یا «علی مع القرآن و القرآن مع علی لن یتفرقا حتی یردا علی الحوض»^۲

و لذا یکی از محققان اهل سنت نوشته است: «بر اساس همین حدیث می‌توان گفت: علی (علیه‌السلام) اعلم

مردم به تفسیر قرآن بوده است»^۳.

دیدگاه دیگر، نظریه خلفا از جمله ابوبکر و عمر بود که با عنوان پیش‌گیری از پیدایش اختلاف در احادیث پیامبر

(صلی‌الله‌علیه‌وآله)، تاکید بر عدم نقل حدیث داشتند؛ چنان که از خلیفه اول نقل شده است:

«از رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) چیزی نقل نکنید. هر که از آن چیزی از شما پرسید، بگوید: میان ما و شما

کتاب خداست. حلالش را حلال و حرامش را حرام دارید»^۴.

همچنین از خلیفه دوم نقل شده است: «قرآن را از نقل خالی کنید و نقل از رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) را

بکاهید»^۵ و در نقل دیگری آمده است که خلیفه دوم می‌گفت مشکلات تفسیری را به خدا واگذار کنید ما مکلف

به آن نشده‌ایم»^۶.

این رویگردانی و بلکه جلوگیری از تفسیر قرآن پس از رحلت رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) ابتدا در بین تعدادی از

صحابه به وجود آمد و سپس در میان تابعان از وسعت بیش‌تری برخوردار گردید و در نتیجه مردم از تأمل در

آیات قرآن بازماندند و صرفاً به تلاوت کتاب الهی تشویق شدند.

علی‌رغم ترویج این دیدگاه، دانشمندان مسلمان اعم از شیعه و سنی، گریزی از مراجعه به روایات تفسیری و

اهتمام به جمع‌آوری آن‌ها نیافتند و تألیف تفاسیر بر اساس روایات را مورد اهتمام قرار دادند.

باید توجه داشت که مفسران فریقین، روش واحدی را در تفسیر روای دنبال نکرده‌اند، لذا از رهگذر آن

مکتب‌های تفسیری متفاوتی به هم رسیده است؛

---

^۱ ابن کثیر، اسماعیل، تفسیر القرآن العظیم، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۱ هـ ق، ج ۴/ص ۱۱۴؛ حاکم نیشابوری، محمد، المستدرک علی الصحیحین، بیروت، دارالکتب العلمیة، ۱۹۹۰ م، ج ۳/ص ۱۶۰.

^۲ حاکم نیشابوری، محمد، المستدرک علی الصحیحین، بیروت، دارالکتب العلمیة، ۱۹۹۰ م، ج ۳، ص ۱۳۴.

^۳ مناوی، زین الدین، التیسیر بشرح الجامع الصغیر، ریاض، مکتبة الامام الشافعی، ۱۹۸۸ م، ج ۲، ص ۱۴۶.

^۴ ذهبی، محمد حسین، التفسیر و المفسرون، بیروت شركة دار الأرقم، بی تا ج ۱، ص ۳.

^۵ عبدالرزاق، ابوبکر صنعانی، المصنف، بیروت، المکتب الاسلامی، ۱۴۰۳ هـ ق ج ۱۱، ص ۳۲۵.

^۶ سیوطی، جلال الدین، الدر المنثور، بیروت، دارالفکر، ۱۹۹۳ م، ج ۸، ص ۴۲۲.

الف. مکتب روایی محض: مراد از این مکتب، روش و دیدگاه کسانی است که تفسیر قرآن را به غیر روایات ممنوع می‌دانند؛ مثل اخباریون^۱ افراطی شیعه و بسیاری از نص‌گرایان سنی مذهب.

ب. مکتب روایی جامع: مراد از این مکتب، دیدگاه کسانی است که مراجعه به روایات را در مواردی که دلالت آیات نیاز به تکمیل و تتمیم دارد، لازم می‌دانند و تفسیر قرآن را به روایات منحصر نمی‌کنند و در تفسیر خود علاوه بر قرآن، از علوم ادبی، اشعار و اصول عقلی نیز بهره می‌جویند. این دیدگاه نیز در بین فریقین طرفداران زیادی دارد؛ نظیر مفسران شیعه غیر اخباری^۲ و عموم مفسران اهل سنت (جز اهل حدیث افراطی)

ج. تفسیر روایی تأییدی: صاحبان این نظریه بر این باورند که روایات تفسیری نمی‌تواند در تفسیر و شرح آیات قرآن از حجیت برخوردار باشد. همچنین در تفسیر قرآن به روایات تفسیری نیازی نیست. حتی به بیان شخص پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) هم نیازی نیست. منقولات تفسیری می‌توانند تنها به عنوان مؤید مورد استفاده قرار گیرند.^۳

لازم به ذکر است که هر یک از شیوه‌های تفسیری موجود، علاوه بر ویژگی‌های مثبت و نقاط قوت، دارای نقاط ضعفی هم هستند که در اینجا به ذکر برخی از آنها در حوزه تفاسیر روایی می‌پردازیم؛

۱- شیوع جعل و تحریف حدیث که تاریخچه آن به زمان حیات پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) بازمی‌گردد

۲- حذف اسناد بسیاری از روایات تفسیری

۳- منحصر بودن روایات تفسیری به بخشی از آیات قرآن و بلا تکلیف ماندن آیات دیگر

۴- گرایش افراطی به سمت روایات تفسیری و در نتیجه، پیدایش سطحی‌نگری و جریان اخباری‌گری در میان شیعه و اهل سنت

۵- اعتماد بیش از حد به جوامع حدیثی، بدون پرداختن به نقد و بررسی متون و محتوای روایات.^۴

^۱. استرآبادی، محمد امین، *الفوائد المدینه*، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۲۴ هـ.ق. ص ۲۷۰

^۲. از مفسران اصولی شیعه کسانی مثل طوسی، طبرسی و حتی از مفسران اخباری شیعه مثل فیض کاشانی و حویزی را می‌توان طرفدار این دیدگاه دانست؛ حویزی از آن جهت طرفدار این نظریه معرفی می‌شود که در تفسیرش علاوه بر روایات، آثار دیگری نیز نقل کرده و تفاسیر غیر روایی را هم مورد نکوهش قرار نداده است.

^۳. تفسیر آیه الله صادقی تهرانی با عنوان «الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن و السنه» از این قبیل است.

^۴. نک: رستمی، علی اکبر، *آسیب‌شناسی و روش‌شناسی تفسیر معصومان علیهم السلام* - معارف، مجید، تاریخ عمومی حدیث - جلالیان، حبیب الله، *تاریخ تفسیر قرآن کریم*.

در این رساله قصد داریم علاوه بر آسیب‌شناسی و گونه‌شناسی روایات تفسیری، آیات سوره مبارکه مزمل را بر اساس اهم تفاسیر مأثور فریقین به شکل تطبیقی بررسی نماییم.

ابتدا برای آشنایی مخاطب با فضای بحث در سوره مورد نظر، برخی لغات و واژه‌های آن را شرح داده و سپس مفاد ظاهری آیات را با محوریت تفسیر المیزان علامه طباطبایی، مورد بررسی قرار می‌دهیم و بعد از آن به تفسیر روایی آیات با عنایت به تفاسیر نور الثقلین و الدر المنثور می‌پردازیم.

در دو فصل بعدی، روایات این تفاسیر که ذیل سوره‌ی مورد بحث آمده است، گونه‌شناسی و آسیب‌شناسی می‌شوند تا نوع و میزان اعتبار آن‌ها برای خواننده مشخص گردد.

در پایان نیز آموزه‌های هدایتی این سوره استخراج می‌شود و در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد.

فصل اول

کلیات و مفاهیم

فصل اول

۱. کلیات و مفاهیم

۱,۱. کلیات

۱,۱,۱. بیان مسئله

سوره مبارکه مزمل، هفتاد و سومین سوره قرآن و مکی است و دارای بیست آیه می‌باشد. در تفسیر نورالثقلین ۳۹ روایت و در تفسیر الدر المنثور 114 روایت (که ۱۲ روایت منقول از معصوم و مابقی از صحابه می‌باشد)،^۱ ذیل آیات سوره آمده است.

در این طرح سعی می‌گردد با الگو قراردادن تعدادی پرسش‌های محوری و با مراجعه به تفاسیر نور الثقلین و الدر المنثور، روایات تفسیری هر کدام از این دسته آیات گردآوری شده و با بهره‌گیری از آن‌ها و دیگر دانسته‌های تفسیری، به تبیین مفاهیم و مقاصد آیات پرداخته شود. بررسی گونه‌ها و آسیب‌های روایات ذکر شده در این دو تفسیر روایی، بخش دیگری از این تحقیق را در بر دارد.

۱,۱,۲. اهمیت و ضرورت

نو و تطبیقی بودن طرح، نیاز روز جوامع علمی به آن و اینکه این‌گونه پژوهش‌ها از لحاظ علمی برای اندیشمندان و صاحب نظران شیعه و سنی بسیار قابل استفاده و عرصه ظهور و بروز افکار و نظرات ایشان است، به خوبی بیان کننده اهمیت و ضرورت آن می‌باشد. همچنین پیدا کردن اشتراکات و حل یا توجیه منطقی اختلافات در تفاسیر مأثور فریقین، با توجه به مشترک و قابل قبول بودن قرآن برای همه مذاهب اسلامی، می‌تواند کمک بسیار شایانی برای تقریب مذاهب و وحدت امت اسلام باشد.

---

^۱. شکل ۱/۱/۱ در بخش ضمائم.

۱,۱,۳. سوالات تحقیق

پرسش های ضروری طرح عبارتند از :

۱. مفاد آیات سوره مبارکه مزمل از دیدگاه روایات تفسیری فریقین چیست؟
۲. اشتراکات و اختلافات روایات فریقین در تفسیر سوره مبارکه مزمل کدام است؟
۳. روایات تفسیری سوره مبارکه مزمل از چه گونه هایی برخوردار است؟
۴. آسیب های اسنادی روایات تفسیری سوره مبارکه مزمل کدام است؟
۵. آموزه های هدایتی سوره مبارکه مزمل چیست ؟

۱,۱,۴. فرضیات تحقیق

۱. محتویات سوره مبارکه مزمل، رسول خدا (صلی الله علیه وآله) را امر می کند به اینکه نماز شب بخواند، تا به این وسیله آماده و مستعد گرفتن مسئولیتی گردد که به زودی به او محول می شود و آن قرآنی است که به وی وحی خواهد شد و دستورش می دهد در برابر حرف های بیهوده ای که دشمنان می زنند و شاعر و کاهن یا دیوانه اش می خوانند، صبر کند و به نحوی پسندیده از آنان کناره گیری نماید و در این آیات تهدید و اندازی هم به کفار شده و حکم صبر را به همه مؤمنین تعمیم داده؛ در آخر تخفیفی را که برای رسول خدا (صلی الله علیه وآله) و مؤمنین قائل شده ذکر می نماید؛ این سوره از نخستین سوره هایی است که در اول بعثت نازل شد.
۲. بیشتر روایات مربوط به این سوره در جهات ذیل است؛ توضیح واژه ها، بیان مصادیق، تبیین فضای نزول، توضیح معنای کلی آیات و بیان مفاهیم مبهم موجود در آیات؛ که اختلاف قابل توجهی در میان روایات فریقین وجود ندارد.
۳. روایات ذیل این سوره در تفاسیر نور الثقلین و الدر المنثور، شامل این گونه ها می شود: ترسیم فضای نزول، بیان فضیلت قرائت سوره مبارکه مزمل، بیان مفهوم، بیان مصداق، تفسیر تمثیلی، تفسیر لفظی، تبیین آیات منسوخ، تفسیر عملی، تفسیر قرآن بدون اشاره به آیه ای خاص.
۴. بیشتر روایات مذکور، به صورت مرفوع، مرسل و یا منقطع بوده و سند برخی هم که در کتب دیگر یافت گردید، معلق می باشد.
۵. خلاصه آموزه های سوره، عبارت اند از:

اهمیت نماز شب، برترین نوع قرائت قرآن، هجر جمیل یکی از روش‌های تربیتی، هدف اصلی تلاوت قرآن، تلاش برای معاش هم‌ردیف جهاد در راه خدا، یک برنامه خودسازی کامل.

۱,۱,۵. پیشینه‌ی تحقیق

هر چند در تفاسیر اجتهادی به بررسی این سوره پرداخته شده، ولی تا کنون این سوره با رویکرد تطبیقی روایی، و در یک پژوهش مستقل مورد بررسی قرار نگرفته است. البته جناب علامه طباطبایی در مباحث روایی المیزان، تا اندازه‌ای به مشترکات روایات تفسیری فریقین توجه نموده، لکن رویکرد استقلالی در زمینه تفسیر روایی تطبیقی مد نظرش نبوده است. به علاوه آقای دکتر فتح الله نجارزادگان در قالب سه مجلد به صورت تفسیر تطبیقی موضوعی، پژوهشی داشته که آن هم رویکردش روایی نمی باشد.

۱,۱,۶. چارچوب نظری تحقیق

فصل اول: کلیات و مفاهیم

فصل دوم: تفسیر سوره‌ی مبارکه مزمل بر پایه روایات نور الثقلین و الدر المنثور

فصل سوم: گونه‌شناسی روایات تفسیری سوره‌ی مبارکه مزمل

فصل چهارم: آسیب‌شناسی روایات تفسیری سوره‌ی مبارکه مزمل

فصل پنجم: آموزه‌ها و پیام‌های هدایتی سوره‌ی مبارکه مزمل

جمع بندی و نتیجه گیری

۱,۱,۷. روش تحقیق

روش تحقیق در این رساله، کتابخانه‌ای می باشد.

در ابتدا سوره مبارکه مزمل بر اساس مفاهیم موجود در آیاتش، به چهار بخش تقسیم شده؛ در هر بخش، پس از ترجمه آیات بر اساس ترجمه آیه الله مکارم شیرازی و شرح واژگان مهم و کم تکرار در قرآن بر اساس کتب لغت کهن، به بیان مفاد ظاهری آیات با محوریت تفسیر شریف المیزان پرداخته شده است.

در ادامه با تطبیق روایات تفسیری موجود در تفاسیر نورالثقلین و الدر المنثور، افتراقات آن‌ها استخراج گردیده و در صورت نیاز توضیح داده شده است.

در فصل بعدی، با بهره‌گیری از کتاب "درآمدی بر تفسیر جامع روایی" اثر آیه الله ری شهری، گونه‌های روایات تفسیری ذیل آیات سوره مبارکه، مشخص و در ادامه، فصل چهارم به آسیب‌شناسی سندی روایات پرداخته شده است. در این فصل تنها روایات نورالثقلین مورد نقد و بررسی قرار گرفته و بر اساس نرم افزار درایة النور درباره آن‌ها قضاوت شده است.

در فصل پنجم، پس از استخراج آموزه‌ها و پیام‌های هدایتی سوره مزمل که عمدتاً بر اساس تفاسیر المیزان، نمونه، راهنما، نور و هدایت تنظیم شده‌اند، به بیان نتایج و نکات پایانی پرداخته شده است.

۱،۲. مفاهیم

۱،۲،۱. تفسیر

تبیین معنای استعمالی آیات قرآن و آشکار کردن مراد جدی آن بر اساس قواعد ادبیات عرب و اصول عقلایی محاوره با استمداد از منابع و قرائن است.^۱

۱،۲،۲. تفسیر تطبیقی

تفسیر تطبیقی یا مقارن، به بررسی مقایسه‌ای دیدگاه‌های شیعه و اهل سنت درباره تفسیر قرآن می‌پردازد.^۲

۱،۲،۳. تفسیر اثری (روایی)

تفسیر قرآن بر اساس روش و آموزه‌های اهل بیت (علیهم السلام) یعنی بهره‌گیری از همه منابع معرفتی در تبیین مفاهیم و مقاصد این کتاب آسمانی می‌باشد.^۳ (بنا بر اعتقاد شیعه) نزد اهل سنت روایات صحابه پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و تابعان آن‌ها نیز ملاک است.

۱. رضایی اصفهانی محمدعلی، منطق تفسیر قرآن، قم، جامعه المصطفی العالمیه، ۱۳۸۷ ش، ج ۱، ص ۲۸.

۲. نجارزادگان فتح الله، بررسی تطبیقی مبانی تفسیر قرآن، قم، موسسه چاپ سبحان، ۱۳۸۸، ص ۱.

۳. محمدی ری شهری محمد، درآمدی بر تفسیر جامع روایی، قم، موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۹۰ ش، ص ۵۱.